

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNDE TIKANMA DERİNLEŞİYOR MU?

GİRİŞ

Uluslararası ticaret bakımından 2020 yılı esasen sancılı bir yıl olmaya adaydı. Özellikle COVID-19 salgını küresel ticareti farklı bir mecraya çekmiş ve sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Küresel anlamda liberal ekonomi düzeninin devamı konusunda şüphe uyandıran gelişmeler giderek ivme kazanmıştır.

2020 yılı, ülkeler arasında ticari alanlardaki gerginliklerin, açıkça nitelik değiştirerek teknoloji yarışmasına hatta savaşına dönüştüğü bir yıl olmuştur. Yapay zekâ, veri, 5G gibi konularda küresel anlamda üstünlüğünü kanıtlayan paydaşın bu konularda geliştireceği kuralların diğer paydaşlar tarafından uygulanmak zorunda kalacak olması nedeniyle ABD ve Çin arasında amansız bir teknoloji yarışmasının hız kazandığı bir yıl olmuştur. İki ülke arasında giderek artan ve Çin'in lehine devam eden büyük ticaret açığının yarattığı sorunun ötesinde, bu teknoloji yarışması ilişkilerde ciddi anlamda bir jeopolitik çekişmeyi de beraberinde getirmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) oluşmasında en etkin rolü oynayan Amerika Birleşik Devletlerinin kurallı ticaret ortamının hüküm sürmesinin Çin'e yarar sağladığı düşüncesi ile muhtelif yollarla DTÖ'nün etkinliğini sınırlama çabaları yıl içinde devam etmiştir. Trump yönetimi, mevcut düzenin Amerika'nın uluslararası hâkim konumunu aşındırırken Çin'e yarar sağladığı savı ile kurallı ticarete merkezi rol oynayan DTÖ'nün etkinliğini sınırlayan politikalar geliştirmişti. DTÖ'nün belki de en önemli işlevi olan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasını işlemez hale getirmişti.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

Daha önceki değerlendirmelerimizde, DTÖ'nün kurallı ticaretin henüz kurallara bağlayamadığı alanların düzenlenmesinde çeyrek yüzyıldır etkinlik göstermediği, korumacılık eğilimlerinin ülkeler tarafından daha fazla uygulanır politikalara dönüştüğü, DTÖ'nün merkezi rolünün sorgulandığı 2020 yılında yeni DTÖ Genel Direktörü seçim sürecinin ilave olumsuz bir gelişme olduğu belirtilmişti.

Çin "stratejik düzeni" değiştirebilmek için mevcut "ekonomik düzenin" muhafaza edilmesini isterken ABD tarafı ise mevcut "stratejik düzeni" muhafaza edebilmek için "ekonomik düzenin" değiştirilmesini amaçlamaktadır.² ABD'nin bu tavrı bir kere daha Genel Direktör seçiminde ortaya çıkmıştır. Seçim sürecinin DTÖ etkinliğine yaratması beklenen durgunluk bu defa ABD ve Çin arasında yeni bir çekişme alanına evrilmiş ve mevcut belirsizlik alanın derinleşmesine neden olmuştur.

GENEL DİREKTÖR SEÇİMİ SON SAFHASINDA TIKANDI

DTÖ üye ülkeler için "bağlayıcı hukuk kuralları" oluşturan "çok taraflı" (multilateral) bir örgüt olması dolayısıyla karar mekanizması da farklı şekillendirilmişti. Kısaca özetlemek gerekirse üyelerin girişimi (member led) ile başlayan müzakereler sonucunda kabul edilen kuralların, tüm üye ülkeler tarafında bağlayıcı bir hukuk kuralı olarak uygulanması zorunluluğu, her üye ülkeye bir nevi veto hakkı vermiştir. DTÖ'de küresel ticareti düzenleyen ve bağlayıcılığı olan kurallar sadece "ittifakla" alınmaktadır.

Bu uygulama DTÖ Genel Direktörü seçimlerine yansımaktadır. Bugüne kadar Genel Direktör seçimlerinde adaylardan birine sağlanan desteğin kapsamı, coğrafi bölgeler ve ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre yapılan düzenlemeler (Gelişmiş Ülkeler, Gelişen Ülkeler ve En Az Gelişmiş Ülkeler) dikkate alarak değerlendirilmektedir. Böylece bu gruplar arasında ittifakla destek sağlaması en olası aday üzerinde durulmaktadır. İstişareler sonucunda adayın bütün gruplardan destek sağlayıp sağlamayacağı belirlenmeye çalışılmıştı. Bu süreç tabiatıyla üye ülkelerin birbirleri ile yoğun bir istişare sürecini gerektirmektedir. Bu bakımdan süreç zaman almaktadır. Bununla beraber Genel Direktör seçimleri büyük sorunlara yol açmadan çözümlenebilmişti.

Genel Direktör seçimi; Genel Kurul, Sorunların Halli Mekanizması ve Ticaret Politikaları Gözden Geçirme Kurulu Başkanlarından oluşan trionun, üye ülke temsilcileri ile yapılan istişareler sonucunda gerçekleşmektedir. Böylece bütün üyelerin onayını sağlayan aday seçilmiş olmaktadır. Bu süreçte meşakkatlidir. Bu defa adaylıklarını ilan eden sekiz aday³ ile ilgili yapılan istişareler sonucunda ilk önce beşe⁴, daha sonra ikiye indirilmişti.⁵ Böylece son tura kalan iki aday 18 Eylül 2020 tarihinde açıklanmıştı: Nijerya'dan Ngozi Okonjo-Iweala ve Güney Kore'den Yoo Myung-hee. DTÖ üyesi 164 ülke temsilcileri ile yapılan istişarelerin sonucunda 7 Kasım tarihinde yeni Genel Direktörün belirlenebileceği ilan edilmişti.

Trio, 6 Kasım tarihinde yazılı bir açıklama yaparak, üçüncü ve son tur istişareler sonucunda, Nijeryalı Dr. Ngozi Okonjo-Iweala'nın; "oydaşmayı" (consensus) sağlaması en muhtemel aday olduğu sonucuna vardıklarını ve Nijeryalı adayı Genel Direktör seçimi için tavsiye etmeyi

² 4 G. Rachman; "America is the revisionist power on trade", Financial Times, 13 Mayıs 2019

³https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/kuralli_ticarette_donusum_ve_dunya_ticaret_orgutunde_secimler.pdf

⁴https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/dunya_ticaret_orgutu_genel_direktorlugu_secimlerinde_ikinci_a_sama.pdf

⁵https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/kuresel_ticarette_gelismeler_ve_dto_genel_direktor_seciminin_ucuncu_safhasi.pdf

kararlaştırdıklarını belirtmiştir. Açıklamada ayrıca sağlık nedenleri ile bu konudaki Genel Kurul toplantısının ikinci bir uyarıya kadar ertelendiği de yer almıştır.⁶

Böylece seçim sürecinin tıkanıp tıkanmadığı ilan edilmiş olmaktadır. Üye ülkelerin büyük çoğunlukla Nijeryalı adayı desteklediği ancak ABD'nin Koreli aday üzerinde ısrar ettiği anlaşılmaktadır. Böylece Genel Direktör seçiminde ittifak sağlanamadığı ortaya çıkmıştır.

NE BEKLEMELİ

Bu gelişmelerden bazı sonuçların çıkarılması olasıdır. Trump Yönetiminin, DTÖ'nün etkisini sınırlamak arayışının bir sonucu olarak Genel Direktör seçimini çıkmaza soktuğu düşünülebilir. Trio yaptığı istişareler sonucunda Nijeryalı adayın büyük bir çoğunlukla desteklediği sonucuna varmasına karşılık ABD'nin Koreli aday üzerinde ısrar etmesi seçimi tıkamıştır. Bu defa esasen Genel Direktörün Afrika'dan olmasına dair güçlü destek oluşmuştu. Nijeryalı adayın Dünya Banka'sında iki numaralı görevi ifa ettiği ve Amerika ile yoğun ilişkiler içinde olduğu bilinmektedir. Kısacası, Trump Yönetiminin ısrarla Koreli adayı desteklemesi bu adayın daha yüksek niteliklere sahip olmasından ziyade seçim sürecini tıkamak amaçlı görünmektedir.

DTÖ'de bulunan dört Genel Direktör Yardımcılığı görevi coğrafi dağılım göz önüne alınarak belirlenmektedir. Bu husus dikkate alınarak, Genel Direktörün Afrika'dan olması durumunda Çin'in DTÖ Yönetiminde Genel Direktör Yardımcısı ile görevlendirilmesi olasılığı doğal olarak devam edecektir. Koreli bir Genel Direktör seçimi halinde Çin'in bu posttan vazgeçmesi durumu ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan Koreli adayın Çin tarafından nasıl olsa kabul edilmeyeceği düşüncesi ile ABD'nin bu aday üzerinde durarak seçim sürecini tıkamak amacını güttüğü düşünülebilir.

Diğer taraftan Biden Yönetiminin görevi devir almasını takiben sistemik bir karar vererek DTÖ ile ilişkilere farklı yaklaşması beklenmektedir. Biden yaptığı muhtelif açıklamalarda küresel konularda uluslararası toplumla daha yakın ilişki içinde çalışacağı sözünü vermiştir. Bununla beraber DTÖ ve ticaret konularındaki yaklaşımını henüz tam açıklığa kavuşturmamıştır. Bu bakımdan Biden Yönetiminin DTÖ'deki genel eğilime uyarak Nijeryalı adayı desteklemesi olasılığı bulunmaktadır.

Biden'in Çin'e karşı sert bir ticaret politikası uygulayacağına ve Çin'i tehdit olarak değerlendirdiğine dair açıklamaları bulunmaktadır. Zayıf bir ihtimal olarak, Biden Yönetimi görevi devir aldıktan sonra, DTÖ'yü etkinleştirmenin Çin'i güçlendirmek anlamına geldiği sonucuna varırsa, küresel ticaretin önümüzdeki dönemde farklı bir belirsizlik ortamına sürüklenebileceği de dikkate alınmalıdır.

⁶ <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/Jobs/GC/248.pdf&Open=True>